

▣ ”Luonto on lyyrinen mahdollisuus”
– Luova kirjoittaminen osana
ympäristölukutaitoa

—

Aino-Kaisa Koistinen & Sofia Bister

Ympäristökriisien aika vaatii luovia menetelmiä ihmisten ympäristötietoisuuden ja -toimijuuden vahvistamiseksi. Artikkelimme tarkastelee ympäristökirjoittamista tällaisena menetelmänä. Lähestymme aihetta tutkimalla kirjoittamisen aikuisopiskelijoiden kokemuksia luovasta ympäristökirjoittamisesta (ja myös kirjallisuudesta laajemmin) ympäristökriisien aikana.¹ Tarkoitamme luovalla ympäristökirjoittamisella toimintaa, jossa kirjoittajan fokus voi vaihdella poeettisista ambitioista itseilmaisuuksiin ja ympäristösuhteen rakentamiseen (ks. myös Koistinen ym. 2022; Räsänen 2022). Keskitymme kaunokirjallisia – tai ”kirjallisuudellisia” (Galley 2020, 20) – menetelmiä hyödyntävään kirjoittamiseen.

Tarkemmin sanottuna tutkimme luovaa ympäristökirjoittamista osana ympäristölukutaitoa, empiirisen ekokritiikin kehityksessä (ks. Lahtinen & Löytty 2022). Hypoteesimme on, että luovalla ympäristökirjoittamisella on merkitystä osana ympäristölukutaitoa, sen opettamista ja harjoittamista (ks. myös Pentikäinen 2022, 153–160; Säskilähti 2022, 225–227). Lukutaidon määritelmä kattaa nykyään kirjoitetun tekstin ymmärtämisen ja tuottamisen lisäksi monia yhteiskunnallisen osallistumisen vaatimia taitoja. Puhutaankin monilukutaidosta (esim. Pentikäinen 2022). Ympäristökriisien aikana ei liene yllättävää, että monilukutaidon yhteydessä keskustellaan myös ympäristölukutaidosta (Lahtinen & Löytty 2022, 54; Pentikäinen 2022). Ymmärrämme ympäristölukutaidon ympäristökriisien vaatimiksi taidoiksi ja valmiuksiksi, kuten kriittisen ympäristötiedon kartuttamiseksi ja välittämiseksi, yksilön luontosuhteen vahvistamiseksi ja ihmisen paikan hahmottamiseksi osana ympäristöä (ks. McBride ym. 2013; Pentikäinen 2022). Oluremi Abiolu ja Oluchi Okere (2012) kuitenkin korostavat, että ympäristötiedon välittäminen ja omaksuminen vaatii hyvää kirjoitus- ja lukutaitoa. Tässä mielessä kirjoittaminen ja lukeminen ovat siis ympäristölukutaidon ytimessä.

Artikkeli pohjaa vuonna 2022 toteutettuun opistotasoiseen luovan ympäristökirjoittamisen työpajaan, johon osallistui parikymmentä kirjoittajaa, sekä työpajasta kerättyihin kyselyvastauksiin ja teksteihin. Kysymme: Miten kirjoittajat sanallistavat kokemuksiaan ja näkemyksiään ihmisen luontosuhteesta sekä kirjoittamisen ja kirjallisuuden rooleista ympäristökriisien aikana? Millaisia kokemuksia luovan ympäristökirjoittamisen harjoitukset osallistujissa herättävät, ja mitä tämä kertoo ympäristökirjoittamisen mahdollisuuksista osana ympäristölukutaitoa?

Kirjallisuuden rooliksi ympäristökriiseissä on esitetty esimerkiksi tiedon välittämistä tai empatian lisäämistä (ks. Lahtinen & Löytty 2022). Kirjallisuus mahdollistaa myös ei-inhimillisen ympäristön affektiivisen kohtaamisen, minkä on väitetty voivan vaikuttaa tapoihin toimia ja käsitellä ympäristökysymyksiä (Weik von Mossner 2017; Bister 2022; Pihkala & Helle 2022). On esitetty, että kaunokirjallisuuden sanataiteelliset piirteet mahdollistavat myös ympäristötunteiden käsittelemisen esimerkiksi tekstin samastuttavuuden ja

eläydyttävyyden kautta (Pihkala & Helle 2022, 32, 44). Ympäristökriiseihin sisältykin elettyjä ja koettuja, emotionaalisia ja esteettisiä puolia, joita voi tavoittaa kaunokirjallisuuden keinoin. Kuten Kristian Blomberg ja Joonas Sääntti (2008, 192) kirjoittavat, ”tyylitelty, poeettinen kieli [–] tarjoaa aisteihin ja tunteisiin vetoavan vaihtoehdon tieteelliselle kielelle”. Kirjallisuus on nähty myös mahdollisuutena kurkistaa inhimillisen kokemusmaailman ulkopuolelle ja käsitellä ympäristöeettisiä kysymyksiä (Weik von Mossner 2017; Karkulehto ym. 2020). Arvokkaaksi nousee luovan tekstin taipumus uudelleenkuviin, leikkelyyn ja kielelliseen kokeiluun sekä näiden kautta luotu yhteys ympäristöön.

Tutkimuksemme tuottaa uutta tietoa luovan kaunokirjallisen ilmaisun mahdollisuuksista ympäristöpedagogiikassa. Luovan ympäristökirjoittamisen pedagogiikasta on vielä verrattain vähän tutkimusta (esim. Gabriel & Garrard 2012; Engelhardt & Schraffenberger 2015; Beach ym. 2017; Case 2017). Isabel Galleymore (2020, 3–10) on tarkastellut ympäristökirjoittamisen pedagogiikkaa suhteessa ekokritiikkiin erityisesti Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kontekstissa. Hän toteaa, että ympäristökirjoittamisen opettamista ja ekokritiikkiä yhdistää usein tavoite vastuulliseen ympäristökansalaisuuteen kasvattamisesta. Ympäristökirjoittaminen voi tarkoittaa luonnon tieteellistä havainnointia, henkisen luontoyhteyden rakentamista, luonnon ylistämistä tai vaikkapa elegioita menetetyille luonnonelementeille. Se ei siis aina tähtää luovaan itseilmaisuun tai poeettiseen kieleen; ympäristökirjoittamisen pedagogiikka onkin Galleymoren mukaan hallinnut tiedonvälityksen ihanne. Empiirisessä tutkimuksessa on myös todettu, että kirjoittaminen voi toimia pedagogisena keinona kohti sensitiivisempää ympäristösuhdetta ja ympäristötoimijuutta (Koistinen ym. 2022, 92).

Meidänkin työpajamme tavoitteena oli haastaa osallistujia pohtimaan ihmisten luontosuhdetta ja ympäristövastuita. Se ei kuitenkaan ollut ainoa päämäärä; työpaja järjestettiin osana luovan kirjoittamisen koulutusohjelmaa, joten harjoitukset suunniteltiin niin, että niiden avulla oli mahdollista sekä harjoitella luovaa kaunokirjallista ilmaisua että oppia ympäristölukutaitoa. Tutkimuksemme tarkoitus ei olekaan tyypistä kirjallisuutta ja kirjoittamista vain keinoksi lisätä ympäristötietoisuutta (ks. myös Lahtinen & Löytty 2022, 26) vaan tarkastella myös kirjoittajien kokemuksia ympäristöstä – ja ympäristössä – kirjoittamisesta.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme aineistona on kysely (15 vastaajaa), joka täytettiin työpajan päätteeksi verkossa tai paperisena, työpajassa kirjoitettuja tekstejä (10 kpl viideltä vastaajalta) sekä valokuvia työpajassa toteutetusta yhteisöllisestä kollaa- sista. Kyselylomake² koostui kolmesta monivalintakysymyksestä, joissa kysyttiin sukupuolta, ikää ja koulutustaustaa, sekä yhdeksästä avoimesta kysymyksestä.

*Tutkimuksemme tarkoitus ei olekaan typistää
kirjallisuutta ja kirjoittamista vain keinoksi lisätä
ympäristötietoisuutta vaan tarkastella myös
kirjoittajien kokemuksia ympäristöstä – ja ympäristössä
– kirjoittamisesta.*

Näistä ensimmäiset neljä käsittelivät kirjoittamista, kirjallisuutta ja luontosuhdetta yleisemmin ja loput viisi työpajatyöskentelyä.³ Työpajatekstejä sai liittää lomakkeen loppuun. Vastaajista yksitoista identifioitui naiseksi, ja mieheksi ja muuksi identifioituvia oli kumpaakin kaksi. Vastaajista erottui kaksi ikäryhmää: alle 30-vuotiaat (seitsemän) sekä 41–50-vuotiaat (viisi). Kaksi vastaajaa asettui välille 31–40 vuotta ja yksi välille 51–64 vuotta. Useimpien koulutustaso oli lukio tai toisen asteen ammatillinen koulutus (kahdeksan). Viidellä oli taustalla ylempi korkeakoulututkinto, yhdellä peruskoulu, yhdellä alempi korkeakoulu.

Tarkastelemme kyselyvastauksia temaattisen tyypittelyn ja kategorisoinnin avulla ja työpajatekstejä kontekstualisoivalla lähiluvulla. Kyselyanalyysimme keskittyy avoimiin kysymyksiin, joita avaamme tarkemmin analyysiluvuissa. Tutkimuksen laajempi menetelmällinen kehys on empiirinen ekokritiikki. Kuten Toni Lahtinen ja Olli Löytty (2022) kirjoittavat, empiirisessä ekokritiikissä testataan väitteitä kirjallisuuden hyödyistä esimerkiksi ympäristötietoisuuden kasvattajana. Se pohjaa perinteiseen ympäristön ja kirjallisuuden suhteita tarkastelemaan ekokritiikkiin mutta eroaa siitä empiirisessä painotuksessaan. Ihmisen ja ei-inhimillisen ympäristön suhteiden tarkastelun tarve kirjallisuudessa nousee todellisen ympäristömme muutoksista, kuten luontokadosta ja ilmastonmuutoksesta, jotka muuttavat myös lukemisen konteksteja (Hytinen & Lummaa 2020). Kirjallisuus on aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Se ei synny tyhjiössä vaan monimutkaisissa vaikutussuhteissa ei-inhimillisten olentojen ja ympäristöjen kanssa (Karkulehto ym. 2020).

Työpaja koostui ympäristökirjoittamisen keinoja avaavista luennoista, joilla puhuttiin muun muassa luontorunoudesta ja ilmastofiktiosta, sekä sisä- ja ulkotiloissa toteutetuista kirjoitusharjoituksista. Harjoitukset pohjasivat aiempiin tutkimuksiin ympäristökirjoittamisen pedagogiikasta – niitä laajentaen. Keskeinen metodi työpajassa oli paikkakirjoittaminen, jossa tutkaillaan paikkoja ja suhdetta niihin (Case 2017). Harjoituksissa esimerkiksi havainnointiin lähiluontoa eri tavoin: kasveista kirjoitettiin niiden latinankielisiä nimiä hyödyntäen, ja osallistujia ohjattiin tunnustelemaan ruohon ja hiekkatien tuntumaa paljaiden jalkapohjien alla (liikkuen kirjoittamisesta ks. Koistinen ym. 2022, 86; Sääsکیlahti 2022). Myös rakennettu ympäristö huomioitiin. Ympäristökirjoittamisen pedagogiikassa lähiluonnon havainnoimisen onkin ajateltu hermistävän kirjoittajia tiedostamaan luonnon rikkauden ja välittämään luonnosta, mutta myös rakennettujen ympäristöjen merkitys osana kirjoittaen rakentuvaa ympäristösuhdetta on tunnustettu (esim. Case 2017; Galleymore 2020, 25–39).

Työpajassa paikkaa lähestyttiin lisäksi pohtimalla lähiluonnon globaaleja kytköksiä ja historiaa sekä havainnoimalla, mitä siellä ei ole. Galleymore (2020, 31–34, 56) kritisoiakin lähiluonnossa kirjoittamista paikkojen välisten globaalien yhteyksien sivuuttamisesta ja kehottaa kirjoittajia tarkastelemaan myös sitä, mitä lähiluontoon ei kuulu (vrt. Engelhardt & Schraffenberger 2015; Case 2017). Poissaolosta kirjoittamalla voi myös pohtia vaikkapa katoavia luonnonilmiöitä (Koistinen ym. 2022, 87).

Työpajassa tehtiin paljon runoharjoituksia. Kuvallinen kieli tukee ympäristön sanallistamista ja luontosuhteen hahmottelua luovalla tavalla (Emerson 2002, 67–70; Galleymore 2020, 1–20, 118; Maanmieli 2022; Räsänen 2022). Luonto tarjoaa myös lähteen esteettisille kokemuksille ja inspiraation kuvalliselle ilmaisulle (Emerson 2002, 42–52; Maanmieli 2022). Jessica Holmes (2021, 229–235) kuitenkin toteaa, että kuvallista kieltä voi kritisoida ei-inhimillisen tyypistämistä ihmisen toiminnan heijastuksiksi. Tästä huolimatta ihmisen ja ei-inhimillisen rajoja sotkevat metaforat ja symbolit voivat myös kutsua pohtimaan ihmisen ja ei-inhimillisen välisiä rajanvetoja. Lisäksi fragmentaarinen, aukkoinen runokieli voi Holmesin mukaan auttaa lähestymään vaikkapa toislaajisten kokemusmaailmaa.

Luova kirjoittaminen mahdollistaa myös tulevaisuuden spekuloinnin ja menneisyyden uudelleenkuittelun (Engelhardt & Schraffenberger 2015, 497, 483; Koistinen ym. 2022, 85), joita työpajassa kokeiltiin kirjoittamalla ”kirje tulevaisuudesta” (Hänninen ym. 2021) menneille sukupolville. Opiskelijoita kannustettiin kuvittelemaan, millaiseksi ympäristö on tulevaisuudessa muuttunut ja mitä he haluaisivat sanoa tämän päivän ihmisille tuon muutoksen valossa.

Lisäksi työpajassa kirjoitettiin ympäristötunteista muun muassa tajunnanvirtatekniikalla; kuten kirjallisuuden avulla laajemmin, myös kirjoittamalla voi käsitellä ympäristötunteita (esim. Koistinen ym. 2022; kirjoitusharjoituksista ks. Laininen 2022). Ympäristökirjoittamisella onkin todettu terapeuttisia ja muita hyvinvointivaikutuksia (esim. Ihanus 2022; Maanmieli 2022). Kollektiivisten kirjoitusharjoitusten avulla ympäristösuhdetta ja -tunteita voi myös

tutkia yhdessä (Koistinen ym. 2022, 93), mitä työpajassa kokeiltiin kollaasitehtävässä. Harjoitusten tarkoitus ei kuitenkaan ollut toimia terapeuttisina.

Kirjoittamisen ympäristöpedagogiikkaa on Galleymoren (2020, 8–15, 20) mukaan vaivannut luonnon ”kirjaimellisen” havainnoinnin ja ”kirjallisuudellisen” ilmaisun välinen jännite: ensimmäinen arvotetaan hierarkiassa ylemmälle tasolle. Kaunokirjallisen ilmaisun merkitystä ympäristökirjoittamisessa on kuitenkin myös korostettu (Galleymore 2020; Koistinen ym. 2022; Engelhardt & Schraffenberger 2015; Maanmieli 2022). Työpajamme pyrkikin testaamaan ja kehittämään nimenomaan luovan, kaunokirjallisen ilmaisun keinoja ympäristöpedagogiikassa.

”Luonto on oma huone” – luonto ja kirjoittaminen

Selvittääksemme kyselyssä osallistujien kokemuksia ympäristökirjoittamisesta, kartoitimme ensin heidän suhdettaan ympäristöön ja siitä kirjoittamiseen yleisesti. Kysyimme: ”Miten kuvailisit suhdettasi luontoon/ympäristöön?” (5. kysymys = K5); ”Miten kuvailisit ihmisten laajempaa suhdetta luontoon tai vastuuta siitä?” (K6); ”Näkyvätkö ympäristökysymykset kirjoittamisessasi (kirjoitatko yleensä luontoon, ympäristöön tai eläimiin liittyvistä teemoista)? Miten? Miksi / miksi et?” (K7).

Suurin osa (14) vastaajista kuvaa luontoa tärkeäksi ja/tai liittyy siihen positiivisia tunteita, jopa identiteettiin ja henkilöhistoriaan liittyviä piirteitä (K5). Aineistossa esiintyviä teemoja ovat luonnossa liikkuminen, ajallinen ulottuvuus (kuten luonnon merkitys omalla elämänpolulla), merkityksellinen paikka luonnossa, luonnon hyvinvointivaikutukset (kuten luonnossa rauhoittuminen), luontoa kohtaan tai luonnossa koetut tunteet (kuten rakkaus metsämaisemaan) ja luonnon esteettiset arvot. Yhdessä vastauksessa voi esiintyä useita teemoja, mikä pätee myös muiden kysymysten kohdalla.

Ympäristöä määritellään myös luonnollisen ja ihmisen rakentaman kautta (5 vastaajaa): merkitykselliseksi nimetään esimerkiksi ”luon[to], joka on kaupungin alueella” (#4), ja todetaan, että ”ihmisen rakentamaa ympäristöä vältän pitkäaikaisesti, koska se usein on energiaa kuluttavaa” (#5). Vastauksissa on havaittavissa myös kielellistä leikkittelyä, kuten metaforia: esimerkiksi yhdessä vastauksessa luonnossa liikkumisen merkitystä kuvaillaan sanoin ”luonto kohisee suonissani” (#7). Kaunokirjalliset keinot siis inspiroivat luontosuhteen kielentämisessä.

Vastaajat ovat ympäristötietoisia (K6): yhdeksässä vastauksessa todetaan, että ihminen on vastuussa luonnon tilasta ja kymmenessä ihmisen luontosuhdetta pidetään huonona tai vahingollisena. Eräs vastaaja (#12) kirjoittaa: ”Luontoon kohdistuvista uhista puhutaan mutta ihmisten ahneus menee kaiken edelle.” On kenties oireellista ajallemme, että vastuu sanana johtaa juuri huonon luontosuhteen äärelle. Suurin osa (11) myös mainitsee yleensäkin kirjoittavansa luonnosta, eläimistä tai ympäristöstä (K7). Ympäristöstä kirjoitetaan sen tar-

joaman inspiraation takia tai osana kaunokirjallista ilmaisua. Miljöökuvauksia hyödynnetään fiktiivisen maailman rakentamisessa, ja pari kirjoittajaa mainitsee ammentavansa luonnosta ideoita lyriikkaan. Toinen heistä (#3) kertoo, että luonnosta voi poimia ”kaunista kuvausta” ja ”sanasto jne. viehättää”. Toinen kuvailee hyödyntävänsä luontoa ulkoisen havainnon ja sisäisen kokemuksen sekä näiden yhdistelmien kuvaamisessa (#13).

Vastaaajien ympäristötietoisuudesta huolimatta vain pari kertoo työstävänsä tekstiä, josta voi tulkita kantaaottavia sävyjä (yksi esimerkiksi kertoo kirjoittavansa ilmastofiktiota), mutta hekään eivät suoraan ilmaise pyrkimykseen ottaa kantaa. Kaksi vastaajaa sen sijaan korostaa, että ympäristöstä kirjoittamisen motiivina ei ole kannanottoaminen. Se ei tunnu omalta jutulta (#4) eikä isoihin ilmastokysymyksiin osaa tarttua (#7).

Yhteenvetona voi todeta, että luonto on vastaajille tärkeä. He tiedostavat ihmisen ympäristövastuita ja kirjoittavat luonnosta. Tämä ei kuitenkaan juuri näy tarpeena vaikuttaa kirjoittamisen avulla.

”Taide herättää ajattelemaan” – kirjoittamisen ja kirjallisuuden roolit

Tutkimuskysymykseen, millaisia rooleja kirjoittajat osoittavat kirjoittamiselle ja kirjallisuudelle ympäristökriisien aikana, haimme vastauksia kysymyksellä: ”Onko kirjoittamisella tai kirjallisuudella mielestäsi joku rooli nykypäivän ympäristökriiseissä? Jos on, niin millainen?” (K8) Kaikkien paitsi yhden vastaajan mielestä kirjoittamisella ja kirjallisuudella on rooli ympäristökriiseissä. Rooleina pidetään tiedon välittämistä sekä ajatusten ja tunteiden herättämistä, mitkä ovat jo aiemmin mainitsemiamme kirjallisuudelle tyypillisesti annettuja rooleja ympäristökriiseissä. Eräs vastaaja (#3) kirjoittaa:

Ehdottomasti on. Kirjallisuudella on aina mahdollisuus vaikuttaa ja luoda tietoisuutta erilaisista asioista, perinteisesti ja nykyaikaisissa digitaalisissa formaateissa. Toisaalta tunteisiin vetoavilla luontokuvauksilla jne voi varmasti myös vahvistaa ihmisten kiinnostusta ja tunnesidettä luontoa kohtaan.

Kuten lainaus osoittaa, vastauksissa pohditaan myös eri formaattien, teksti- ja taiteenlajien rooleja tai vaikutuksia. Eräs esimerkiksi toteaa, että ”[e]rilaisiin ihmisiin kolahtavat eri asiat. Jollekin se voi olla luettu romaani, toiselle hyvin kirjoitettu näytelmä” (#1). Vastauksissa näkyy myös kolmas kirjallisuudelle usein annettu rooli, kyky tuoda käsiteltävät aiheet lähelle (ks. Pihkala & Helle 2022). Kuten yksi vastaaja kirjoittaa: ”Eri taiteenlajien kautta ympäristökriisin voi tuoda lähemmäs ihmistä, sellaistaakin, joka ei ole aihetta muuten tutkinut.” (#1.) Eräs taas (#5) toivoo, ”että ihmisen tekojen merkityksestä kirjoitettaisiin fiktiivisesti enemmänkin. Pelkän tiedon jakaminen usein koetaan tiedon kaa-

tamisena, mutta fiktiivisemmässä muodossa teksti voi helpommin saavuttaa ihmisen ja herättää uusia ajatuksia.” Yksi (#6) taas toteaa, että fiktion kautta vakavia asioita voi käsitellä turvallisesti. Ajatus fiktiosta turvallisena tilana ei olekaan uusi (ks. Keen 2007).

Parissa vastauksessa mainitaan kaunokirjallisuuden maalailemat tulevaisuudenkuvat, utopiat ja dystopiat, mikä korostaa spekulatiivisen fiktion mahdollisuuksia: ”Taiteella voidaan esittää vaihtoehtoisia kuvia tulevaisuudesta, avata ns. ’Ovia ja ikkunoita’ eri maailmoihin ja toimintatapoihin. Sekä uhkakuvien, että utopioiden kautta.” (#8.) Eräs (#5) pohdiskelee myös kaunokirjallisuuden rajoitteita: ”tekstien takana kuitenkin tarvitaan tietokirjailijaa, jotta siihen saadaan riittävä uskottavuus”.

Vastajaat pohtivat jälleen myös kantaottavuutta. Yksi (#15) toteaa, että: ”Kantaottavuus on mahdollisuus nyt niinkuin aina. Toisaalta kantaottamattomuus, pelkkä toteava kuvaaminen on myös mahdollisuus.” Toinen (#4) taas kokee kirjoittamisella ja kirjallisuudella vahvan roolin ympäristöteemojen käsittelyssä muttei näe itsellään vastuuta vaikuttaa kirjoittamalla:

Kirjoittamisella ja kirjallisuudessa on siinä rooli, kirjallisuudella on aina rooli, oli aihe sitten mikä tahansa. Taide herättää ajattelemaan. Se raviuttaa käsityksiämme ja omia tiedostamattomiakin uskomuksiamme. Se on hyvä tapa ottaa kantaa. [Parhaimmillaan] kirjallisuus [--] jää vähintään mielen perukoille kytemään, mutta ei kuitenkaan ole osoittelevaa tai lukijaa tuomitsevaa, koska sellaiseen [--] tulee vastareaktio. [--] Toisaalta en kuitenkaan usko siihen, että minulla olisi jokin velvollisuus tai vastuu kirjoittaa ympäristökriiseistä sen takia, että olen kirjoittaja. Kirjoittaisin sitten, jos kokisin sen [--] omakseni.

Vaikka vastaajat pitävät kantaottavuutta yhtenä kirjallisuuden rooleista ympäristökriiseissä, vastauksissa kuuluu myös vastustusta sitä kohtaan. Se yhdistetään syyllistävään sävyyn, jonka rinnalle toivotaan vaihtoehtoja: ”Näkökulman valintaa on syytä miettiä.” (#7.)

Vastajaat pitävät siis kirjallisuuden ja kirjoittamisen rooleina yleisimmin tiedon välittämistä sekä ajatusten ja tunteiden herättämistä, mikä heijastelee kirjallisuudelle ympäristökriiseissä osoitettuja rooleja. Näitä rooleja ei kuitenkaan haluta tyypistää välineellisyteen.

”Ympäristö ei ole vain luontoa” – työpajakokemukset

Tutkimme kirjoittajien kokemuksia ympäristökirjoittamisesta sekä kirjoittamisen mahdollisuuksia osana ympäristölukutaitoa kysymällä: ”Herättikö työpaja ajatuksia, tunteita tai oivalluksia ympäristöstä tai ihmisten suhteesta siihen? Millaisia?” (K9); ”Entä herättikö työpaja ajatuksia, tunteita tai oivalluksia

Harjoitusten voikin tulkita vahvistaneen kirjoittajien ympäristölukutaitoa, kun sen ymmärtää ihmisen paikan maailmassa uudelleenahmottelemiseksi – alkaen suhteesta tuttuihin paikkoihin.

nimenomaan kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta tai niiden vaikutuksista ympäristösuhteeseen? Mitä/miksi / mitkä harjoitukset?” (K10); ”Miten koit erityisesti paikkaa tutkailevan kirjoittamisen ulkotiloissa? Tarjosiko se uusia ideoita tai näkökulmia kirjoittamiseen, paikkaan tai ympäristösuhteeseen? Millaisia?” (K11) ja ”Tiivistä omin sanoin, mitkä olivat tärkeimmät seikat, joita opit työpajassa. Aiotko soveltaa jotakin oppimaasi myöhemmin kirjoittamisessasi? Mitä/miksi?” (K12).

Paikkakirjoittamisesta kysyttäessä (K11) kuusi vastaajaa kertoo saaneensa harjoituksista uusia ajatuksia tai uudenlaisen tavan katsoa tuttua paikkaa. Keskeyttämistä tai syventymistä luonnon äärellä ja ympäristön tarkempaa havainnointia painotetaan kumpaakin seitsemässä vastauksessa.

Vastauksissa mainitaan myös paikkakirjoittamisen materiaalisuus (3 vastaajaa). Kuten eräs (#2) toteaa: ”Ulkona oli ehkä [--] helpompi keskittyä nimenomaan ympäristöön liittyvissä asioissa, kun oli tuoreessa muistissa esim. miltä ruoho tuntuu paljaan jalan alla.” Yksi vastaaja käsittelee materiaalisuuden kautta myös paikkakirjoittamisen haasteita (#5): ”Hiukan asiaa haittasi koivuallergia, joka sai yskittämään ja se, että en nivelrikon vuoksi käytännössä voi kirjoittaa pidemmästi käsin. Eli ruudun näkeminen auringonvalossa hankalaa.” Onkin muistettava, ettei ympäristössä kirjoittaminen ole kaikille saavutettavaa, ja tietyt paikat ovat toisille turvallisempia kuin toisille (Engelhardt & Schraffenberger 2015, 487; Galleymore 2020, 40, 83–84).

Kysymykseen työpajan herättämistä ajatuksista, tunteista ja oivalluksista (K9) yhdeksän vastaajaa reflektoi ympäristön ja oman kirjoittamisen suhteita

ja kertoo uusista ajatuksista tai näkökulmista ympäristöön. Vastauksissa mainitaan myös ympäristön havainnoiminen uusin tavoin, kiinnostuksen herääminen sitä kohtaan sekä luontokäsitysten laajentuminen. Paikka tai paikkakirjoittaminen nostetaan esiin viidessä vastauksessa. Yksi vastaaja (#4) esimerkiksi kuvaa, että ulkona liikkuminen kirjoittaen laajensi hänen käsitystään ympäristöstä ja sai kiinnittämään huomiota sen yksityiskohtiin: ”Herätti se ajattelemaan sitä, että ympäristö ei ole vain luontoa. [--] Työpaja herätti myös arvostamaan luontoa enemmän. Siis luonnon pieniä yksityiskohtia, koska työpajan aikana oltiin ulkona ja tutkittiin ympäristöä.”

Kysymykseen nimenomaan kirjoittamista ja kirjallisuutta koskevista ajatuksista ja oivalluksista (K10) osa vastaa kiinnostuneensa työpajassa ympäristössä/ympäristöstä kirjoittamisesta. Muutama kertoo ajatuksia heränneen erityisesti siitä, miten kirjoittaa luonnosta. Kuten eräs (#15) tiivistää: ”Luonto on lyyrinen mahdollisuus.” Lisäksi vastaajat pohtivat luovan kirjoittamisen ja tiedon suhdetta, mihin todennäköisesti inspiroi harjoitus, jossa tutkittiin, mitä ja miten runouden avulla voi tietää. Eräs vastaaja (#6) kertoo oivaltaneensa, että esimerkiksi kuljeskelu paljain jaloin luonnossa, jota tehtiin paikkakirjoittamisen harjoituksissa, voi tuottaa uutta tietoa ympäristöstä ja inspiroida kirjoittamaan monipuolisemmin. Paikkakirjoittaminen mainitaan siis myös vastauksissa muihin kuin sitä koskevaan kysymykseen, mikä kertoo harjoitusmuodon vaikuttavuudesta.

Työpajan tärkeimpänä oppina (K12) korostuu pysähtyminen ympäristö-/luontohavaintojen äärelle (8 vastaajaa). Lisäksi mainitaan kirjoittamiseen inspiroituminen ja uusi näkökulma ympäristöön. Myös tämän kysymyksen vastauksissa mainitaan kirjoittamisen materiaalisuus. Eräs (#6) kertoo oppineensa, että ”kirjoittamisessa näkökulmaa voi vaihtaa aivan konkreettisessakin mielessä. Voi ottaa kengät pois ja kävellä paljain jaloin. Voi siirtyä paikasta toiseen ja tarkastella ympäristöä eri tasoista ja kulmista.” Toinen (#12) taas kirjoittaa oivaltaneensa, ”että kannattaa lähteä ja ottaa selvää eri asioista. Miltä hiekka tai nurmikko oikeasti tuntuu jalkapohjissa? Miltä kaarna tuntuu?” Paikkakirjoittamista reflektoidaan siis paitsi kokemuksena myös kirjoittamisen menetelmänä (ks. myös Räsänen 2022, 18–26).

Työpaja herätti siis osallistujissa oivalluksia, kuten inspiraation havainnoida ympäristöä, myös tuttuja paikkoja, uusin tavoin. Erityisesti pysähtyminen luonnon äärelle mainitaan tärkeänä. Harjoitusten voikin tulkita vahvistaneen kirjoittajien ympäristölukutaitoa, kun sen ymmärtää ihmisen paikan maailmassa uudelleenahmottelun kautta – alkaen suhteesta tuttuihin paikkoihin. Heidi Björklund, Jenna Purhonen ja Nina Sääskilahti (2022, 196) ehdottavatkin, että ympäristön yksityiskohtien ”huomaamisen kyky” voi johtaa kokemukseen ihmisen ja muun luonnon yhteenkietoutuneisuudesta sekä inspiroida toimimaan luonnon puolesta (ks. myös Sääskilahti 2022).

”Hei, värisevä ruohonkorsi, ketä mahdat asuttaa?” – työpajatekstit

Tutkimme luovan ympäristökirjoittamisen mahdollisuuksia ympäristölukutaidossa myös analysoimalla osallistujien tapoja sanallistaa ihmisen luontosuhdetta työpajateksteissä. Teksteissä on havaittavissa kyselyvastauksissa näkyviä teemoja, kuten luonnollisen ja ihmisen rakentaman ympäristön vertaaminen. Eräs tulevaisuuteen sijoittuva dystopiateksti (#5) esimerkiksi havainnoi ihmisen vahingollisen toiminnan seurauksena muuttunutta kallionäkymää: ”Vihreästä luonnosta on enää vain kuvia jäljellä. Sitä ei todellisuudessa ole olemassa. Kaikki vihreä on keinotekoisesti luotua ja kasvihuoneissa tai kasvitaloissa kasvatettua.” Teksti rakentaa tieteiskirjallisuudesta tutun miljöön, jossa teknologia ja luonto sekoittuvat. Luonnon ja elinvoiman väriksi mielletty vihreä tarvitsee rinnalleen ihmisen keinotekoista ylläpitoa. Tekstissä näkyy lisäksi kyselyvastauksissa ilmenevä temporaalisuus.

Luonnon ja luonnottoman vertailua toistaa myös pätkä runosta, joka on kirjoitettu osana apostrofia eli puhuttelua tyylikeinona soveltavaa harjoitusta (ks. Koistinen ym. 2022, 85). Runon puhuja havainnoi ympäristöään ja asettaa ihmisen rakentamien autojen ajan vastakkain luonnon historian kanssa. Ympäristö on kuitenkin tätä kaikkea, ja puhuja hakee yhteyttä ympäristön eri elementtien välillä:

Hei, sinä kevyt tuuli, miten oikealta tunnutkaan.
Hei, värisevä ruohonkorsi, ketä mahdat asuttaa?
Hei, te kiiltävät autot, siisteihin riveihin pysäköidyt.
Onko teilläkin historiaa täällä, niin kuin näillä
puilla on? (#8.)

Usean työpajatekstin voi lukea kommentoivan ihmisen luontosuhdetta, ja parista hahmottuu myös selkeitä kannanottoja ympäristön puolesta. Esimerkiksi edellä lainatussa dystopiassa kuvataan päähenkilön vanhempien ja isovanhempien elintapoja, joiden seurauksena luonnon monimuotoisuus on vähentynyt ja luonnonvarat kulutettu loppuun. Saman kirjoittajan (#5) ”Kirje tulevaisuudesta” -tehtävässä luonnon tuhoutuminen sanallistuu ihmisen syyksi: ”[T]uhosimme mahdollisuuden asua sinisellä planeetalla [--] Kunpa olisimme ymmärtäneet muuttaa toimintaamme ajoissa.” Kirje hyödyntää lukijan puhuttelua, kun se päättyy konkreettisten keinojen ja kehotusten listaamiseen, osoittaa kohti aktivismia, yhteisöllisyyttä ja uskoa parempaan: ”Ole aktiivinen, vaadi muutosta ihmisen itsekkyudessa tuhota kaunista. Löydä kaltaisiasi ja usko joukkovoimaan. Pelasta maapallo meiltä silloisilta ja tulevilta.” Luonnolla nähdään arvo sekä esteettisenä että elämää säilyttävänä.

Tekstien kantaaottavuus on kiinnostavaa, kun ottaa huomioon, että suurin osa kirjoittajista (mukaan lukien edellä lainattu vastaaja #5) ei kyselyn mukaan ota kantaa kirjoituksissaan. Kenties työpajateksteihin suhtauduttiin eri tavoin

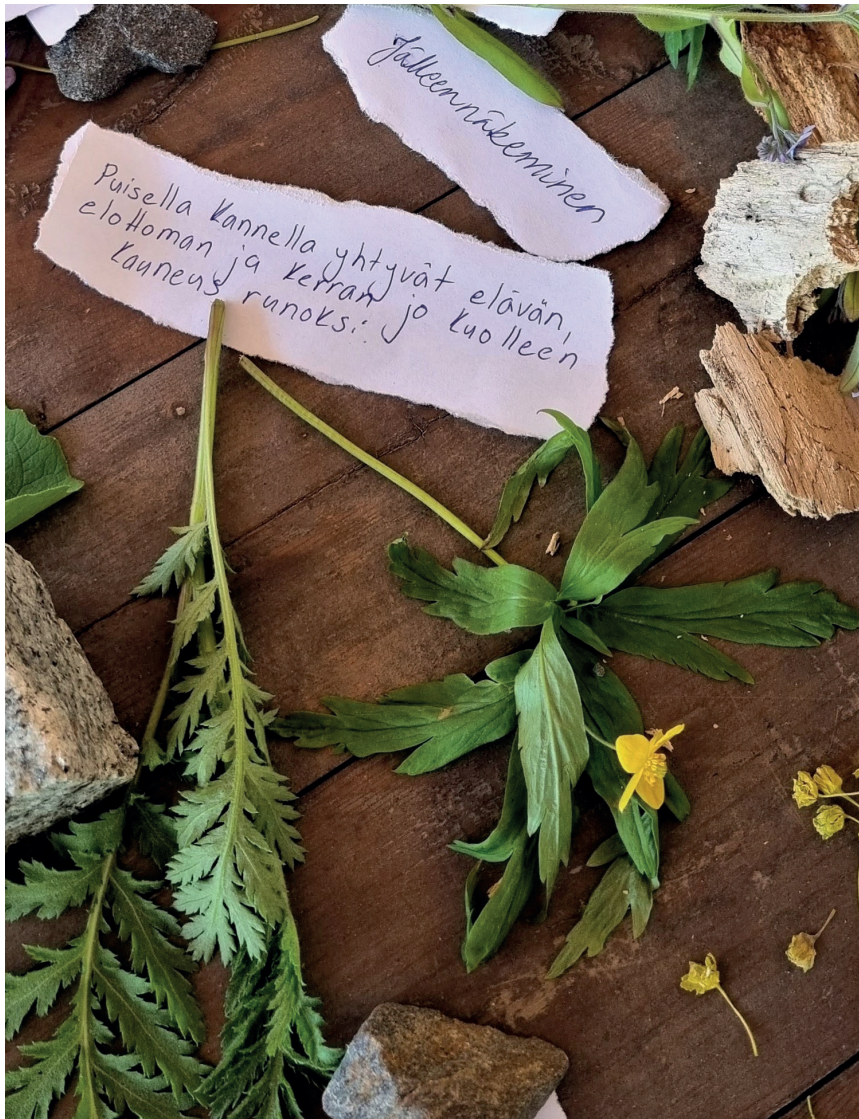
kuin omiin kirjoitusprojekteihin – harjoituksina, joissa voi kokeilla eri tyylejä. Vaikka työpajassa kannustettiin pohtimaan ihmisen ja ei-inhimillisen välisiä suhteita, kanta-aottavuuteen ei erityisesti kehoitettu. Opetuksessa oli kuitenkin käsitelty ympäristöteemoja kriittisesti tutkailevaa ilmastofiktiota (ks. Lahtinen & Löytty 2022, 13), mikä saattoi vaikuttaa syntyvien tekstien sävyyn.

Kyselyvastauksissa mainittu materiaalisuus näkyy myös työpajateksteissä. Kollaasiharjoituksessa opiskelijoita ohjeistettiin keräämään ympäristöstä 1–2 luonnonmateriaalia sekä kirjoittamaan 1–2 lyhyttä tekstifragmenttia tai säettä. Nämä koottiin yhdessä kollaasiksi ulkona sijaitsevalle puupöydälle (kuva 1). Lopuksi muutama opiskelija luki kollaasin tekstit kaikille ääneen. Kollaasia koottiin ja tekstejä kuunneltiin syventyneessä ilmapiirissä. Eräs osallistuja (#7, K10) kertookin, että kollaasin tekeminen oli ”aivan meditatiivinen kokemus”. Tämä resonoi kyselyvastauksissa mainitun luonnon äärelle pysähtymisen kokemuksen kanssa.

Kuva 1: Kollaasi. (Kaikki kuvat: Koistinen. Julkaistaan osallistujien luvalla.)

Kollaasin tekstit kommentoivat teosta materiaalisena prosessina. Tämä näkyy esimerkiksi kahden osallistujan kirjoittamissa peräkkäisissä säkeissä: ”Jälleennäkeminen // Puisella kannella yhtyvät elävän, / elottoman ja kerran jo kuolleen / kauneus runoksi” (kuva 2). Tulkinnessamme teksti viittaa kollaasin alustaan, eli puupintaan, kollaasin materiaaleihin sekä runoon, joka niistä rakentuu. Elävä ja eloton ovat kollaasin eri osia, kiviä ja kasveja. Kerran jo kuolleet taas assosioituvat puihin, paperiin ja pöytään, jotka ovat saaneet uuden elämän ihmisten käyttötavaroina. Jälleennäkeminen viittaisi näin ollen paperin ja pöydän kohtaamiseen, niiden uudelleenkontekstualisoimiseen osana luontoa.

Kuva 2: ”Jälleennäkeminen”. Osa kollaasia.

Toisessa kohtaa säkeet ”Älä suotta kiinny minuun / kohta olen poissa” (kuva 3) herättävät ajatuksia luonnon kiertokulusta ja ihmisestä osana sitä mutta myös kollaasiteoksen materiaalisesta hauraudesta ja hetkellisyydestä; puhuja voi olla ihminen, mutta aseteltuna luonnonmateriaalien lomaan säkeet tuntuvat antavan äänen ei-inhimilliselle. Näin kollaasi viittaa inhimillisen ja ei-inhimillisen yhteiseen haurauteen ja jaettuun temporaalisuuteen – mikään ei ole ikuista. Kollaasi jätettiin työpajan jälkeen pöydälle. Sen tekstit kenties tarttuivat tuuleen ja lensivät pois, kasvit lakastuivat, ja joku todennäköisesti lopulta korjasi työn pois.

Kuva 3: ”Älä suotta kiinny minuun”. Osa kollaasia.

Ruumiillisuus ja materiaalisuus kytkeytyvät myös ympäristön havainnointiin ja siellä koettuihin aistimuksiin, kuten seuraavassa runossa:

Alcea Calamus, Violettilehtinen kauneus täysikuun loistossa,
auringon valossa läpikuultavan sininen, juurekko vahva ja jyrävä, rihmasto
kuin ihon alla risteilevät suonet.
Sen nimi ja juurakko, veressä kylvetetty.
Maku kitkerä ja suussa kalvomainen, suo voiman
Suo terveyden. Suo pidemmän elämän.
Toiselta nimeltään vain Kalmanjuuri, olemus niin kylmä ja luotaantyyöntävä
kuoleman kalpeutta imitoiva
Muistutus ajan loppuvuudesta
Sen herkkydestä.
Verestä sen rihmastoissa. (#2.)

Runossa tematisoituu myös tiedon ja havainnon välinen suhde. Se kirjoitet-
tiinkin osana harjoitusta, jossa tutkittiin runouden ja tiedon suhdetta kasvien
latinankielisiä nimiä hyödyntäen. Käyttäessään tieteellisen havainnoinnin
(mm. latinankielinen nimi) ja kaunokirjallisuuden (esim. vertaus ”rihmastot
kuin ihon alla risteävät suonet”) konventioita teksti tuo yhteen ympäristökir-
joittamisen eri keinoja ja perinteitä.

Aistimukset näkyvät myös seuraavassa kirjoituksessa, jossa havainnoidaan,
mitä lähiympäristössä ei ole. Tekstissä tarkasteleva katse liikkuu konkreettisten
paikkojen ja henkilökohtaisten aistimusten sekä planetaarisen skaalan välillä:

En pysty havainnoimaan ajankulua, maapallon liikettä, avaruuden säteilyä,
esi-isien läsnäoloa, muita tapahtumia kuin mitä juuri tässä tapahtuu. Kaikki
tämä pienen piirin ulkopuolinen on vain kuvitelmaani ja oletettua. Mikä on
totta, mikä muiden minulle kertomaa, mikä oman mielikuvituksen tuotetta.
Oikeastaan lähes koko maailma on spekulatiivista fiktiota. (#5.)

Teksti asettaa ihmisen osaksi suurempaa kokonaisuutta. Päättyessään toteaa-
maan, että ihmisyyden on lopulta spekulatiivista tarinankerrontaa maailmasta,
se kyseenalaistaa fiktion ja reaali maailman välisen rajan ja korostaa ihmisen
havaintojen rajallisuutta.

Ympäristön ruumiillinen havainnointi yhdistyy myös aikaan. Eräässä
”Kirje tulevaisuudesta” -harjoituksen tekstissä (#15) kirjettä kirjoittava äiti on
muuttanut Suomesta Nizzaan, menneisyyden rakkaaseen kaupunkiin, josta ei
vanhenevan ruumiinsa ja ympäristön muutosten takia voi palata. Paikan mer-
kitykset ovat muuttuneet, ja sen synnyttämiä aistimuksia värittävät ilmastofik-
tiosta tutut kuumuus ja kuihtuminen. Jopa meri on ”kuivunut päivä päivältä
tavoittamattomammaksi”. Kuten monissa muissa työpajateksteissä, ympäris-
tötematiikkaa lähestytään metaforin: ”Nizza on ollut minulle aina lämpimään

syliinsä sulkeva raskaasti hengittävä vanha rouva.” Aiemman ja uuden maailmanjärjestyksen erot tuodaan esiin kokemuksellisuuden kautta. Ennen ”viini pysyi viileämpänä pidempään”, nyt ”värit ovat vain entisestään auringossa haalistuneet”.

Myös tehtävän, jossa aloitetaan runo sanoilla ”Puuttuu lumi” (Koistinen ym. 2022, 87), teksteissä näkyvät ruumiilliset aistimukset:

Puuttuu lumi, valon heijastaja
Sulattava lämpö, halvaannuttava

Olemme kuumuudessa kellujia
Lämpöhalvauksen armoilla

Mitä tapahtui lumelle

Ei sitä kerry edes vuorille
Elämme poltetussa aavikossa
Auringon hautausmaalla (#6.)

Runo nostaa esiin lumen roolin auringon valon takaisinheijastajana ja kytkee sen puuttumisen ilmaston lämpenemiseen. Halvaannuttava lämpö on sulattanut lumen ja jättänyt puhujan tuhon äärelle. Runo on jaettu neljään säkeistöön, joista kolmannen retorinen kysymys ”Mitä tapahtui lumelle” painottuu yksinäisyydessään. Kaikki me tiedämme, mitä tapahtui, mitä tapahtuu.

Toisessa runossa tehokeinona toimii listamuoto, jonka kautta lumen puute liitetään ihmisen aisti- ja kokemusmaailmaan sekä aikaan:

Puuttuu lumi
aiheuttaa hämmennystä, huolta, kaipuuta
tasaamaan värejä
nostamaan merkittävän yli merkityksettömyyden
viidakosta
helpottamaan hengittämistä
edistämään mielenrauhaa
tuttua kirpeyttä ilmassa
tullessaan pysäyttävää,
lähtiessään uuden ajan alku
sillä mikään elämä ei jaksa kukoistaa ikuisesti (#8.)

Lumen säilymisen vaatima pakkas ei tyypillisesti helpota hengittämistä. Runon puhujalle pakkasen ja lumen puuttuminen kuitenkin tuottaa hengenhahdistusta, epämiellyttäviä tunteita ja haikeutta, kenties surua. Puhuja mieltää lumen merkityksen ajan ja elämän rytmittymisen kautta. Ilman lunta on vaikea

erottaa tärkeitä asioita ja hahmottaa vuoden kulkua. Lopuksi lumen menetyks rinnastuu kaiken katoavaisuuteen.

Työpajatekstit havainnollistavat, miten luovan kirjoittamisen avulla voi lähestyä ympäristökriisien esiin nostamia kysymyksiä, tunteita ja teemoja sekä pohtia ihmisen suhdetta ympäristöön – siis opetella ympäristölukutaitoa. Teksteissä näkyy esimerkiksi surun ja luopumisen käsittely sekä ihmisen paikan hahmottelu muuttuvassa maailmassa.

Lopuksi

Artikkelissamme olemme tarkastelleet luovan kirjoittamisen, ja myös kirjallisuuden laajemmin, mahdollisuuksia ympäristöpedagogiikassa luovan ympäristökirjoittamisen työpajan kontekstissa. Hypoteesimme oli, että luovalla ympäristökirjoittamisella voi olla merkitystä osana ympäristölukutaitoa, sen opettamista ja harjoittamista. Tutkimus osoittaa, että kaunokirjallisten keinojen harjoittelu osana ympäristöpedagogiikkaa voi sekä opettaa kirjallista ilmaisua että antaa oivalluksia ympäristöstä – ja toimia osana ympäristölukutaitoa, kun se ymmärretään muun muassa uudenlaisen suhteen luomisena ympäristöön. Luovan kirjoittamisen mahdollisuuksia osana ympäristölukutaitoa tulisikin hyödyntää, ja myös tutkia, enemmän. Osallistujat kokivat saaneensa uusia näkökulmia luontosuhteeseen ja tapoja havainnoida ympäristöä. Työpaja laajensi käsityksiä ympäristöstä ja lisäsi kiinnostusta sitä kohtaan. Lisäksi vastauksissa toistui pysähtyminen mutta myös rauhoittuminen ja keskittyminen luonnon äärellä. Nämä kokemukset tukevat aiempia huomioita ympäristökirjoittamisen hyvinvointivaikutuksista. Onkin merkittävää, että hyvinvointivaikutukset korostuivat, vaikka työpaja ei niihin tähdännyt.

Tutkimus valottaa myös ympäristökirjoittamisen poeettisia mahdollisuuksia. Kyselyvastauksissa ympäristön kaunokirjallinen arvo nähtiin esimerkiksi miljööän rakentamisessa tai lyyristen havaintojen innoittamisessa. Työpajateksteissä kaunokirjallisia keinoja hyödynnettiin muun muassa aistimusten, hankalien tunteiden ja ilmastonmuutoksen aiheuttamien huolten kuvaamisessa tai ympäristömuutosten ajallisen mittakaavan tarkastelussa. Tunteet ja aistimukset nousivat esiin sellaisissakin harjoituksissa, joissa ei kehoitettu niiden tarkasteluun, mikä vahvistaa käsityksiä kirjallisuuden ja kirjoittamisen mahdollisuuksista tunteiden käsittelyssä. Myös kyselyvastauksissa oli havaittavissa kaunokirjallisten keinojen hyödyntämistä. Tämä tukee väitteitä poeettisen kielen mahdollisuuksista luonto-/ympäristösuhteen sanallistamisessa.

Lisäksi vastauksissa ja työpajateksteissä näkyi ympäristökirjoittamisen materiaalisuus, kuten maan tuntu jalkojen alla. Työpaja kutsuikin osallistujia paitsi kiinnittämään huomiota ympäristöön myös kokeilemaan, miten vuorovaikutus ympäristön kanssa vaikuttaa syntyvään tekstiin. Kuten Seela Räsänen

(2022, 12) toteaa, poetiikka on ”tekemistä, luomista, johon myös ei-ihmiset osallistuvat”. James Engelhardt ja Jeremy Schraffenberger (2015, 488–90) väittävätkin, että ympäristökirjoittaminen kutsuu kirjoittajaa pysähtymään sekä hahmottamaan itseään suhteessa materiaaliseen maailmaan ja ajankuluun (ks. myös Räsänen 2022; Sääskilahti 2022). Tämä näkyy myös aineistossamme.

Vastaajat kokivat, että kirjallisuudella ja kirjoittamisella on rooli ympäristökriiseissä. Rooleina pidettiin tiedon välittämistä sekä ajatusten ja tunteiden herättämistä, mikä mukailee keskusteluja kirjallisuuden tehtävistä ympäristökriiseissä. Suhtautuminen rooleihin oli kuitenkin ristiriitainen. Suurin osa ei kokenut luontevaksi tai tarpeelliseksi ottaa kantaa kirjoittamalla. Osa myös kritisoi vaatimuksia kirjallisuuden yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta – silloinkin, kun kysymys ei johdatellut pohtimaan tätä. Vastaajat näyttävätkin olevan tietoisia siitä, miten kirjallisuutta arvotetaan välineellisyuden perusteella. Tästä huolimatta työpajateksteistä on tulkittavissa kantaaottavuutta. Työpaja siis innoitti osallistujia kokeilemaan uudenlaista otetta kirjoittamisessaan.

Kirjoittamisen laajempia vaikutuksia osallistujien luontosuhteeseen tai ympäristötoimintaan on tutkimuksemme pohjalta mahdoton kartoittaa. Väitteitä kirjallisuuden vaikutuksista ihmisten asenteisiin onkin kritisoitu liian suoraviivaisiksi: esimerkiksi ilmastokirjallisuus saattaa vedota lähinnä sellaisiin lukijoihin, joilla on jo tietty käsitys ihmisten ilmastovastuista (Lahtinen ja & Löytty 2022, 24). Vaikka työpajaamme ei suunnattu ympäristöstä kiinnostuneille kirjoittajille, vaan se järjestettiin osana osallistujien muuta kirjoittamisen opetusta, myös meidän tutkimuksemme tavoitti ympäristötietoisia kirjoittajia. Voidaan siis todeta, että vastaajat olivat ympäristölukutaitoisia jo ennen työpajaa. Kirjoittaminen kuitenkin näyttäisi syventäneen tätä lukutaitoa, mikä ei ole merkityksetön tulos sekään.

Kyselyyn vastattiin opetuksen päätteeksi, joten työpajan työskentelytavat vaikuttivat vastauksiin. Tutkimusasetelmaa voisi kehittää esittämällä osallistujille kysymyksiä sekä ennen että jälkeen opetuksen. Työpajatyöskentely olisi myös mahdollistanut tutkimusaineiston keräämisen kyselyä luovemmilla tavoilla (ks. Björklund ym. 2022). Työpaja, jota ei järjestetä osana luovan kirjoittamisen opintoja taas mahdollistaisi harjoitusten vahvemman ympäristöpedagogisen kehystyksen. On myös huomioitava, että tutkimukseemme osallistui aktiivisia luovan kirjoittamisen harjoittajia. Tämä varmasti vaikutti siihen, että osallistujat suhtautuivat harjoitukseen ennakkoluulottomasti, pohtivat vastauksissaan kirjoittamisen käytänteitä ja hyödynsivät luontevasti kaunokirjallisia keinoja. Suurin osa osallistujista oli myös joko alle 30- tai 41–50-vuotiaita naisia. Jatkossa tulisi pohtia, miten tutkimustamme voi soveltaa erilaisten oppijoiden parissa – etenkin sellaisten, joita kirjoittaminen ja kirjallisuus eivät erityisesti kiinnosta.

Viitteet

- 1** Tutkimusta on rahoittanut Suomen Akatemia Jyväskylän yliopiston profilointi-hankkeessa *MULTILEAP – Multiliteracies for social participation and in learning across the life span* (projektinumero 210000454011) ja Taideyliopiston profiloitihankkeessa *Artistic thinking that is driven by artist pedagogy* (353305) sekä Koneen Säätiö hankkeessa *Kirjallisuus ja lukeminen ilmastokriisin aikana* (Helsingin yliopisto).
- 2** Kyselyyn vastattiin anonymisti, ja se rakennettiin niin, ettei tarpeettomia henkilöitä kerätä. Vastaaajien mainitsemat tunnustiedot poistettiin analyysivaiheessa. Osallistujien tunnistamisen estämiseksi emme kerro työpajan tarkkaa paikkaa ja ajankohtaa. Työpajan suunnitteli ja toteutti Koistinen. Aineiston keruusta ja analyysistä vastaavat molemmat kirjoittajat.
- 3** Kyselyssä oli myös kolme avointa kysymystä Emmi Itärannan *Teemestarin kirjasta* (2012), jonka osallistujat olivat lukeneet opinnoissaan, mutta näihin ei juuri vastattu.

Lähteet

- Abiolu, Oluremi A. & Oluchi O. Okere 2012. Environmental literacy and the emerging roles of information professionals in developing economies. *International Federation of Library Associations and Institutions* 38 (1), 53–59. DOI: 10.1177/0340035211435070.
- Beach, Richard, Allen Webb & Jeff Share 2017. *Teaching Climate Change to Adolescents: Reading, Writing, and Making a Difference*. London & New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781315276304.
- Bister, Sofia 2022. *Hyönteisen kotelo kämmenellä: Metamorfoosi inhimillisen ja ei-inhimillisen rajoilla Selja Ahavan romaanissa* Nainen joka rakasti hyönteisiä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Björklund, Heidi, Jenna Purhonen & Nina Sääsikiähti 2022. Lajienväliset kohtaamiset, kollektiiviset tietokäytännöt ja luonnonlukutaito. Teoksessa *Luontosuhteiden luonto: Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia*. Toim. Heidi Björklund, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen, Minna Rainio, Nina Sääsikiähti & Antti Vallius. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 133, 169–206.
- Blomberg, Kristian & Joonas Sääntti 2008. ”Miksi puhua kun itse on sana”: Kieli luonnon ja luontokokemuksen välissä Margaret Atwoodin romaanissa *Surfacing*. Teoksessa *Äänekäs kevät: Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 184–209.
- Case, Jennifer 2017. Place-Based Pedagogy and the Creative Writing Classroom. *Journal of Creative Writing Studies* 2 (2), 1–14.
- Emerson, Ralph Waldo 2002. *Luonto*. Suomennos ja esipuhe Antti Immonen. Tampere: niin & näin.
- Engelhardt, James & Jeremy Schraffenberger 2015. Ecological Creative Writing. Teoksessa *Creative Writing Pedagogies for the Twenty-First Century*. Toim. Alexandria Peary & Tom C. Hunley. Carbondale, Illinois: Southern Illinois University Press, 269–288.
- Gabriel, Hayden & Greg Garrard 2012. Reading and Writing Climate Change. Teoksessa *Teaching Ecocriticism and Green Cultural Studies*. Toim. Greg Garrard. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan, 117–129. DOI: 10.1057/9780230358393_10.
- Gallego, Isabel 2020. *Teaching Environmental Writing: Ecocritical Pedagogy and Poetics*. London: Bloomsbury Academic. DOI: 10.5040/9781350068445.

- Holmes, Jessica 2021. Writing the Cow: Poetry, Activism, and the Texts of Meat. Teoksessa *Life Writing in the Anthropocene*. Toim. Jessica White & Gillian Whitlock. London & New York: Routledge, 228–241. DOI: 10.4324/9781003146315-13.
- Hyttinen, Elsi & Karoliina Lummaa 2020. Lukeminen humanismin murroksessa. Teoksessa *Sotkuiset maailmat: Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 129, 9–36.
- Hänninen, Vilma, Hanna Pohjola, Merja Tarvainen, Johanna Hätilä, Heidi Korhonen, Helena Rovamo & Anneke Sools 2021. Kirje tulevaisuudesta -menetelmä. Teoksessa *Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Toim. Sanna Ryyänen & Anni Rannikko. Helsinki: Gaudeamus, 132–153.
- Ihanus, Juhani 2022. Sanoja juurilleen. Ekofilosofiasta, -psykologiasta, -terapiaista ja -poetiikasta. Teoksessa *Terapeuttinen kirjoittaminen*. Toim. Juhani Ihanus. Helsinki: Basam Books, 244–252.
- Karkulehto, Sanna, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis 2019. Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman: Striving for more ethical cohabitation. Teoksessa *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. Toim. Sanna Karkulehto, Aino-Kaisa Koistinen & Essi Varis. New York: Routledge, 1–19. DOI: 10.4324/9780429243042-1.
- Keen, Suzanne E. 2007. *Empathy and the Novel*. New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195175769.001.0001.
- Koistinen, Aino-Kaisa, Henna Laininen, Risto Niemi-Pynttäri & Nina Sääsکیlahti 2022. Ehdotuksia luovan kirjoittamisen ympäristöpedagogiikaksi. *Joutsen/Svanen* nro 2022, 83–97. DOI: 10.33346/joutsensvanen.114936.
- Lahtinen, Toni & Olli Löytty 2022. Kirjallisuus ilmastonmuutoksen aikakautena. Näkökulmia empiiriseen ekokritiikkiin. *Joutsen/Svanen* nro 2022, 12–30. DOI: 10.33346/joutsensvanen.120467.
- Laininen, Henna 2022. Ilmastonmuutos minussa. Luovan kirjoittamisen opetusmateriaali ympäristökysymysten käsittelyyn nuorten kanssa. Sanataideyhdistys Yöstäjä. https://www.climatechangeinme.fi/wp-content/uploads/2022/11/ClimateChange_SUOMEKSI_layout7.pdf.
- Maanmieli, Karoliina 2022. Luontokirjoittaminen ja kirjallisuusterapia. Teoksessa *Terapeuttinen kirjoittaminen*. Toim. Juhani Ihanus. Helsinki: Basam Books, 254–262.
- McBride, Brooke B., C. A. Brewer, A. R. Berkowitz & W. T. Borrie 2013. Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here? *Ecosphere* 4(5). <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1890/ES13-00075.1>.
- Pentikäinen, Johanna 2022. Ympäristön monilukutaitoa rakentamassa – Analyysi ympäristöopin harjoituskirjojen kirjoittamisen tehtävistä. Teoksessa *Ainedidaktiikka ajassa: Laajenevat oppimisympäristöt ja eri-ikäiset oppijat*. Toim. Sara Routarinne, Pilvi Heinonen, Tomi Kärki, Anssi Roiha, Marja-Leena Rönkkö & Arttu Korkeaniemi. Rauma: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 140–163.
- Pihkala, Panu & Anna Helle 2022. Kirjallisuuden ympäristötunteet ja empiirinen ekokritiikki. *Joutsen/Svanen* nro 2022, 31–50. DOI: 10.33346/joutsensvanen.114413.
- Räsänen, Seela 2022. ”Lehden kärjessä pisara, ajatus, piste!”: ekorunouden kirjoittaminen luontosuhteiden ja -käsitusten muuttajana. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Sääsکیlahti, Nina 2022. Kuuntelukirjoittaminen: Ihmistä suhteellistavia harjoituksia. Teoksessa *Luontosuhteiden luonto: Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia*. Toim. Heidi Björklund, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen, Minna Rainio, Nina Sääsکیlahti & Antti Vallius. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 133, 207–233.
- Weik von Mossner, Alexa 2017. *Affective Ecologies: Empathy, Emotion and Environmental Narrative*. Columbus: The Ohio State University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11hpszq.